Utilizarea **simbolurilor WIDGIT** în dezvoltarea comunicării la copiii cu dizabilități de auz și dizabilități senzoriale multiple

Ioana-Letiția ȘERBAN¹, Andrea HATHAZI²

Abstract

The development of communication abilities at children with hearing impairment and multisensory disabilities has to be approached within a complex and holistic program that takes into consideration the importance of symbolic communication. Widgit Symbols represent an efficient visual and multimodal modality that supports the development of intention in communication, facilitates comprehension, develops language for individuals with disabilities who have difficulties in producing or understanding language. The present case study illustrates the modality in which a developed and implement program based on Widgit symbols determines progress in the development of communication abilities.

Keywords: communication, hearing impairment, multisensory disabilities, Widgit, symbolic communication.

Delimitări conceptuale

Utilizarea simbolurilor în dezvoltarea comunicării reprezintă o abordare educațională și de intervenție psihopedagogică care asigură persoanelor cu dizabilități de auz și mutisenzoriale, oportunitatea de a participa în contexte comunicaționale (nonverbale și verbale), contexte care pot să creeze dificultăți (Abbott, Lucey, 2005). Cercetările din domeniile comunicării, educației și tehnologiei au considerat implicațiile reprezentărilor prin simboluri în comunicare ca mijloace de reprezentare multimodală (Abbott, Lucey, 2005; Light, Drager, 2007; Chetwind, 2008). În studiile sale, Abbott (2000) susține utilizarea simbolurilor grafice ca modalitate prin care elevii își dezvoltă deprinderile de comunicare și își formează abilități precum comunicarea interpersonală, abilități de scris, deprinderi de lucru cu textul, dezvoltarea vocabularului, înțelegerea elementelor gramaticale.

Simbolurile vizuale au început să fie utilizate în anii '80, iar de atunci s-a dezvoltat un număr generos de tipuri și seturi de simboluri, precum Widgit, Bliss, Makaton, simbolurile PCSTM (Mayer Johnson) sau BlissTM, Picture Exchange Communication System (PECS), marea majoritate înregistrându-se în cercetările și practicile privind dizabilitatea sau în prevederile legislative relevante din domeniul educației copiilor cu dizabilități și a tehnologiilor asistive și de acces (Detheridge, Detheridge, 2002; Mavrou and colab., 2013). Sistemele Simbol împreună cu fotografiile și imaginile reprezintă principalele modalități de reprezentări grafice. În plus față de fotografii și imagini, simbolurile pot reprezenta pe lângă figuri umane sau locuri și concepte ori idei care sunt astfel clarificate și ușor de înțeles pentru diferite categorii de persoane, indiferent de vârstă și abilități lingvistice (Abbott, 2000; Sheehy, Howe, 2001; Detheridge, Detheridge, 2002).

În domeniile limbajului, accesibilității și comunicării s-au dezvoltat o serie de seturi de simboluri care oferă o gamă largă de opțiuni utilizatorilor. Acestea sunt împărțite pe categorii în funcție de nivelul de iconicitate, recunoaștere vizuală și scop, însă toate sunt menite să sprijine învățarea și reactualizarea informațiilor prin ilustrarea cuvintelor și conceptelor (Pampoulou, Detheridge, 2007; Mavrou and colab., 2013).

Cercetările efectuate în domeniul comunicării persoanelor cu dizabilități senzoriale multiple prezintă etape clare ale dezvoltării comunicării (Rowland, Stremmel-Campbell, 1987; Chen, 1997; Coupe O’Kane, Goldbart, 1998; Rowland, Schweigert, 2003; Wilkinson, Jagaroo, 2004; Hathazi, 2012). Ultima dintre aceste etape este comunicarea simbolică împărțită la rândul său în concretă, abstractă și formală. În etapa timpurie a comunicării simbolice copilul utilizează un număr limitat de simboluri pentru a comunica, simboluri care devin funcționale atunci când copilul le utilizează în contexte diferite, cu intenționalitate, pentru a obține un răspuns din partea partenerului de comunicare (Hathazi, 2012). În cazul comunicării simbolice formale, copilul dobândește și utilizează reguli corespunzătoare unui limbaj formal. Utilizarea simbolurilor Widgit permite dezvoltarea unor astfel de reguli, iar odată ce s-a creat un repertoriu de bază de imagini, copiii cu DSM vor putea face trecerea la reprezentări din ce în ce mai abstracte ale noțiunilor. Reprezentarea simbolică și abilitățile de percepție vizuală sunt printre principalii factori care influențează dezvoltarea unui sistem de

comunicare personalizat care poate să includă și simbolurile Widgit.

Într-un studiu care investigă abilitatea persoanelor cu dificultăți de comunicare de a interacționa cu mediul, Chetwynd (2008) arată că simbolurile din viața noastră pot funcționa eficient în patru direcții: individual (de exemplu ca sprijin în orientarea pe o hartă sau navigarea pe internet), linear (de exemplu în sfera narativă – secvențialitatea dintr-o poveste), spațial (de exemplu pentru a crea un mediu de lucru) sau temporal (de exemplu pentru gestionarea timpului într-o activitate). Simbolurile pot să fie utilizate în toate aceste patru direcții pentru a-i sprijini pe copii atât în dezvoltarea abilităților de formulare de întrebări – care stau la baza deprinderilor de comunicare și înțelegere – cât și în menținerea acestor abilități pe parcursul procesului de învățare, atât în mediul școlar cât și în afara lui (Mavrou and colab., 2013).

Dezvoltarea abilităților de comunicare prin simbolurile Widgit

Sistemul Widgit reprezintă un set de simboluri vizuale care ilustrează cuvinte și concepte. Acest set oferă o modalitate practică de a traduce textul scris într-o formă simplă și ușor de înțeles pentru persoanele cu dificultăți de citire sau pentru persoanele cu dizabilități auditive care prezintă întârzieri de dezvoltare a limbajului și un vocabular redus. Setul de simboluri vizuale s-a dezvoltat și s-a îmbogățit el fiind disponibil în peste 17 limbi.

Simbolurile Widgit sunt desenate simplu și ilustrează fiecare câte un singur concept, într-o manieră clară și concisă, acoperind

o gamă de domenii suficient de largă pentru a se adresa utilizatorilor de toate vârstele și cu diferite tipuri de abilități (Widgit Guide to Good Symbol Content, 2018). Aceste simboluri conduc la o mai bună accesibilizare a textului scris oferind cititorilor de toate nivelurile mai mult acces la informații. Datorită faptului că setul de simboluri Widgit este special conceput pentru informațiile prezentate în scris, utilizatorii își pot dezvolta abilități independente de citire și scriere. Simbolurile Widgit sunt tributare unei structuri clare, având reguli de construcție care sprijină utilizatorii în recunoașterea lor (www.widgit.com).

Există trei niveluri de complexitate ale setului de simboluri Widgit. Nivelul I conține simboluri care reprezintă clar conceptele pe care le ilustrează, existând o corespondență directă. Astfel, cititorul nu trebuie să se bazeze pe contextul în care este folosit simbolul (de exemplu să înțeleagă cuvintele din propoziție sau să fie atent la celelalte simboluri) pentru a deduce semnificația acestuia. Atâta timp cât cititorul este familiarizat cu conceptul ilustrat, el ar trebui să interpreteze corect simbolul.

Nivelul II presupune un grad mai mare de conceptualizare, iar simbolurilor la acest nivel trebuie să fie învățate (Tufar, 2015). Astfel, conceptele reprezentate de ele vor deveni evidente atunci când sunt arătate în relație unele cu altele: de exemplu în, pe, sub, în fața, în spatele/ după. Dacă aceste simboluri ar fi prezentate izolat, fără a fi însoțite de corespondentul scris sau de alte simboluri care să descrie contextul, ele ar fi dificil de înțeles. Prezentarea lor în relație unele cu altele îl

ajută pe cititor să le identifice înțelesul chiar dacă nu cunoaște cuvintele.

La al treilea nivel întâlnim simbolurile care nu au un înțeles clar când sunt percepute izolat și reprezintă de regulă prepoziții, conjuncții și determinanți (din, dacă, cu, și, ca), simboluri al căror sens trebuie să fie învățat. Cu toate acestea, pentru unii cititori ele pot să reprezinte un aspect dificil.

O altă categorie de simboluri utilizată de Widgit este cea a marcatorilor sintactici care reprezintă semne ilustrate cu negru sau cu gri și fac parte integrantă dintr-un simbol în cazul în care se folosește un grad de comparație (lung – simbolul simplu, mai lung – simbolul însoțit de un semn de exclamare, foarte lung – simbolul însoțit de 2 semne de exclamare), timpul trecut sau viitor (merge – simbolul simplu, a mers – simbolul însoțit deasupra lui de o săgeată orientată spre stânga, va merge – simbolul însoțit deasupra lui de o săgeată orientată spre dreapta) și pluralul (cuvântul la plural este reprezentat de simbolul însoțit de două semne de plus).

În procesul de simbolizare a conținutului scris trebuie urmate trei reguli de bază (Widgit Guide to Good Symbol Content, 2018, pag. 25-26):

(1). Determinarea clară a enunțului prin așezarea simbolurilor vizuale în pagină

Ilustrarea cuvintelor dintr-un enunț ocupă un spațiu generos în pagină, iar semnele de punctuație se pot pierde ușor pe parcurs. În consecință, informația trebuie prezentată într-o manieră cât mai ușor de perceput și de înțeles de către cititor. Una dintre modalități constă în ilustrarea fiecărui enunț pe câte un rând separat. Într-un document care respectă această

regulă este important să existe suficient spațiu liber între rânduri pentru a evita confuziile. Simbolurile vizuale vor fi așezate întotdeauna deasupra cuvântului desemnat, însă dacă nu există o diferență acceptabilă între rânduri, simbolurile și cuvintele se vor intercala astfel încât cititorul va percepe un cuvânt cu câte două simboluri atașate (unul deasupra – corespunzător lui și unul dedesubt – corespunzător cuvântului de pe rândul de mai jos).

În cazul în care se reprezintă un calendar sau o serie de reguli, desenarea unui chenar în jurul fiecărui enunț este o modalitate simplă și eficientă de a indica locul de început și de sfârșit al propozițiilor, facilitând astfel interpretarea structurii acestora.

(2). Utilizarea unui număr de maxim 8 simboluri într-un enunț

Dacă într-un enunț se folosesc mai mult de 8 simboluri pentru a ilustra cuvintele componente, pot să apară dificultăți în înțelegerea mesajului ca întreg. Prin urmare, dacă sensul propoziției poate fi ilustrat clar prin simboluri mai puține,

este recomandat să se utilizeze această strategie, deoarece scopul simbolurilor este de a aduce claritate și semnificație și nu de a reprezenta neapărat fiecare cuvânt în parte.

(3). Reprezentarea unei propoziții într-un singur rând

Atunci când un conținut se ilustrează prin simboluri, fiecare propoziție ar trebui să înceapă și să se încheie pe un singur rând. Sfârșitul rândului va îndeplini astfel funcția punctului de la finalul enunțului sprijinind cititorul în recunoașterea începutului și încheierii fiecărui mesaj din conținutul prezentat. Persoanele care citesc simbolurile vizuale pot să aibă abilități mai slabe de înțelegere a punctuației, astfel încât virgulele și punctul pot să treacă neobservate sau neînțelese.

În continuare (Tabelul 1) este prezentat un inventar menit să sprijine utilizatorii în simbolizarea diferitelor categorii de texte (Widgit Guide to Good Symbol Content, 2018, pag. 29 – Widgit Symbols © Widgit Software 2002-2020):

Tabelul 1 – Inventar pentru simbolizarea textelor

Aspecte generale	DA	NU
Ați stabilit informațiile care vor fi cuprinse în text?		
Ați stabilit cui îi este destinat textul?		
A fost stabilit formatul în care va fi disponibil textul (hârtie, tabletă, ecrane multimedia)		
Formatul în care este prezentat textul are suficient spațiu pentru a permite vizualizarea simbolurilor împreună cu textul		
Redactarea conținutului		
Enunțurile sunt cât mai scurte posibil		
Limbajul utilizat este adecvat cititorilor cărora le este destinat textul		

Claritatea conținutului a fost verificată prin citirea cu voce tare		
Selectarea simbolurilor pentru textul propus		
Fiecare simbol în parte reprezintă cu acuratețe semnificația cuvântului în contextul enunțului.		
Simbolurile acoperă toate aspectele importante din propoziție.		
Simbolurile abstracte care nu sunt necesare cititorului au fost eliminate.		
Marcatorii sintactici relevanți pentru nivelul de citire al utilizatorilor au fost amplasați.		
Simbolurile utilizate pentru a ilustra conceptele sunt consecvente (nu s-au folosit două imagini diferite pentru același cuvânt.		
Modalitatea de prezentare a textului însoțit de simboluri favorizează înțelegerea semnelor de punctuație.		
S-au folosit maxim opt simboluri pe un rând.		
Începutul și încheierea unei propoziții se pot vedea cu claritate.		
Citind cu voce tare doar cuvintele simbolizate cu Widgit, conținutul are sens și prezintă toate informațiile importante.		

Studiu de caz

Prezentarea programului Widgit SymWriter în intervențiile psihopedagogice

Datele prezentate în acest studiu ilustrează modalitatea de implementare a simbolurilor Widgit prin programul SymWriter, în activitățile psihopedagogice de intervenție și evaluare. SymWriter este un instrument bazat pe Widgit în care crearea documentelor de text și simboluri este posibilă la diferite niveluri de complexitate. Programul oferă simboluri care se generează automat pentru o serie generoasă de cuvinte, însă dacă un anumit cuvânt nu primește simbolul corect sau simbolul nu apare deloc, există posibilitatea de a căuta (în dreapta ecranului) acel simbol care este potrivit noțiunii respective și de a-l selecta manual pentru a-l poziționa deasupra cuvântului.

Dacă programul oferă mai multe variante pentru cuvântul scris, se va alege imaginea cea mai potrivită în contextul desemnat. Există de asemenea varianta de a nu reprezenta un cuvânt prin simbol – dacă se consideră că enunțul ar fi prea încărcat și dacă mesajul se poate înțelege clar și fără acel simbol.

Programul SymWriter este un instrument foarte util în crearea materialelor de sprijin în terapia specifică de compensare a auzului și limbajului pentru copiii cu dizabilități de auz și dizabilități senzoriale multiple (DSM). Principalul obiectiv în intervenția psihopedagogică este formarea și dezvoltarea unei modalități de comunicare (verbală, gestuală sau alt tip de comunicare alternativă și augmentativă). Astfel, prin utilizarea programului Widgit SymWriter se pot identifica o serie de etape de lucru prin accesarea bazei de imagini asociate cuvântului scris. Această asociere va

facilita atât înțelegerea conceptului prin perceperea simbolului, cât și abilitățile de citire deoarece prin perceperea repetată a aceluiași simbol (îndeosebi în cazul cuvintelor cu frecvență mare de utilizare în limbă) copilul va învăța și succesiune de litere care formează cuvântul corespunzător și le va citi cu acuratețe din ce în ce mai mare. În faza de debut a învățării limbajului verbal, în etapa primelor cuvinte, SymWriter poate fi utilizat pentru a redacta un material suport pentru părinți pentru ca aceștia să aibă o evidență a materialului verbal introdus de profesorul psihopedagog în cadrul ședinței de terapie a limbajului și să poată continua și acasă procesul de (re)abilitare verbală prin repetarea și fixarea itemilor. Pentru a crea materiale adecvate acestei prime etape se respectă principiile importante în formarea și dezvoltarea competențelor comunicării verbale, în forma sa orală și scrisă (Coca, 2019).

Suportul vizual, imaginea, are o mare importanță în învățarea limbii vorbite, întrucât oferă ancoră vizuale pentru fixarea corespondenței dintre cuvânt și obiectul denumit. De asemenea, imaginea are un nivel de abstractizare ce precedă cuvântul scris și vorbit.

Un principiu de bază, în cazul materialului lingvistic prezentat copiilor cu dizabilități de auz și DSM, subliniază faptul că fiecare cuvânt ce trebuie învățat și exersat pentru formarea deprinderii de pronunție corectă trebuie să pornească de la însușirea conținutului noțional. În fixarea noțiunilor, la copiii la care predomină preferința pentru modalitatea vizuală, însușirea materialului verbal este facilitată de asocierea cu imagini corespunzătoare.

SymWriter face posibilă crearea unor materiale suport personalizate în funcție de etapa în care este copilul sau de nevoile sale de învățare (Coca, 2019).

Pentru activitățile de scris-citit programul SymWriter conferă elevilor cu dizabilități auditive și DSM încredere în forțele proprii precum și o modalitate plăcută de a desfășura aceste activități. Programul presupune scrierea pe o interfață digitală, iar dacă un cuvânt nu este scris corect, el va apărea într-un dreptunghi roz și fără simbolul corespunzător. Prin urmare copilul va învăța că atunci când va redacta corect cuvântul va primi și simbolul corespunzător pe ecran. Astfel el se poate autoevalua rapid și își poate contabiliza cu ușurință cuvintele corecte.

Date personale:

Inițiale: R.D.

Sex: M

Vârsta: 8 ani

Date familiale:

Elevul provine dintr-o familie organizată, cu părinți auzitori. Străbunica maternă a prezentat pierderi de auz – nu există informații clinice cu privire la gradul pierderii.

Background-ul copilului:

Starea de sănătate: copilul provine dintr-o sarcină normală, cu naștere la termen, scor APGAR = 10. Nu a suferit nicio intervenție chirurgicală și nu prezintă boli cronice.

Informații audiologice și de protezare: Diagnosticul audiologic este de hipoacuzie neurosenzorială severă bilaterală, cu cauze de natură ereditară. În anul 2015 este protezat auditiv cu aparate digitale retroauriculare.

Traseul educațional: Copilul frecventează grădinița din localitatea de domiciliu, unde se constată dizabilitatea auditivă, este orientat spre medicii specialiști pentru diagnosticul audiologic și protezele auditive. La recomandarea medicilor și a personalului grădiniței, copilul este îndrumat spre un cabinet logopedic pentru 6 luni, iar apoi este orientat spre grădinița din cadrul instituției speciale pentru deficienți de auz, unde rămâne școlarizat și în prezent – în clasa I. Copilul participă activ la toate programele educaționale din cadrul instituției: activități educaționale desfășurate conform programei de masă cu adaptări curriculare, activități de terapie educațională complexă și integrată, activități de terapie specifică a auzului și limbajului, activități de audiologie educațională, activități de kinetoterapie sau activități non formale de petrecere a timpului liber.

Evaluarea inițială

Evaluarea inițială și finală a studiului psihopedagogic s-a realizat cu Scala Webster (Anca, 2003), domeniul Comunicare – subdomeniile limbaj receptiv (REC), limbaj expresiv (EXP), interacțiuni (INT) și claritatea limbajului (CLA); respectiv domeniul Strategii de învățare – subdomeniul citire (CIT). Rezultatele evaluării inițiale îl plasează pe elev la nivelul 2 al scalei Webster pentru subdomeniile limbaj receptiv și expresiv, respectiv pentru subdomeniul interacțiuni și la nivelul 3 pentru subdomeniul claritatea limbajului. La evaluarea domeniului strategii de învățare – subdomeniul citire elevul se situează la primul nivel. Astfel, în ceea ce privește interacțiunile cu ceilalți elevul se bucură

de atenția reciprocă și stabilește un bun contact vizual cu interlocutorii; privește adultul cu care vorbește și utilizează semne și gesturi pentru a-și completa informațiile; urmărește obiectul de referință cu care se joacă și face și comentarii despre acesta; completează golurile din conversație prin gesturi sau semne, respectiv se implică voluntar în activitățile de grup și își aduce contribuția verbal sau prin semne.

Evaluarea pe subdomeniul limbajului receptiv

Evaluarea pe subdomeniul limbajului receptiv conturează următoarele observații:

Elevul privește 5-10 persoane/ lucruri familiare atunci când sunt numite; indică 10 părți ale corpului; indică până la 10 itemi într-o carte cu poze, atunci când aceștia sunt denumiți; selectează 10 obiecte la cerere; răspunde adecvat la utilizarea a 10 obiecte funcționale; răspunde adecvat la propoziții care folosesc adjective, adverbe și prepoziții referitoare la “aici și acum”; răspunde potrivit la propoziții simple referitoare la un context care nu este imediat.

Evaluarea pe subdomeniul limbajului expresiv

Evaluarea pe subdomeniul limbajului expresiv a consemnat următoarele abilități: elevul folosește 5 etichete pentru mâncare, jucării, animale; cunoaște mai mult de 50 de cuvinte incluzând verbe, întrebări, comenzi; folosește combinații de două elemente tip subiect-predicat; utilizează adjective/ adverbe bine cunoscute pentru a exprima caracteristici (mare, mic, înalt, colorat, repede, etc); construiește enunțuri cu trei elemente de

referință pentru “aici și acum” (Fata vine școală; Mama poșetă mare)

Pentru subdomeniul claritatea limbajului elevul atinge nivelul 3, respectiv posedă între 50 și 100 de cuvinte clar identificabile, își autocorectează cuvintele simple și alcătuiește enunțuri din 5 sau mai multe cuvinte inteligibile.

Implementarea programului psihopedagogic

Programul psihopedagogic propus a vizat prezentarea conținuturilor de limbă și comunicare de la disciplina de citire-scriere-comunicare, respectiv a conținuturilor din cadrul terapiilor specifice de compensare a auzului și limbajului, prin intermediul aplicației Widgit SymWriter. Astfel, în perioada octombrie 2019 – februarie 2020, toate materialele verbale – liste de cuvinte, respectiv texte – au fost prezentate prin această strategie de utilizare a simbolurilor.

- Principalele sarcini psihopedagogice au constat în:
- Citirea unor liste de cuvinte însoțite de simbolul Widgit corespunzător
- Identificarea unor cuvinte pe baza simbolului
- Scrierea la tastatură a cuvintelor învățate și asocierea cu simbolul vizual – atunci când erau scrise corect.
- Identificarea semnificației unei propoziții pe baza citirii simbolurilor.

- Citirea unui text pe baza simbolurilor corespunzătoare.
- Citirea cuvintelor și apoi a propozițiilor dintr-un text dat.
- Extragerea unor informații din text pe baza răspunsului la întrebări – în contextul scrierii cu simboluri.

Evaluarea finală și rezultatele obținute

Evaluarea finală relevă următoarele achiziții: pe domeniul strategiilor de învățare, subdomeniul Citire – elevul urmărește o poveste redată verbal sau prin LMG și privește ilustrațiile corespunzătoare; este conștient de secvențialitatea povestirilor în cărțile cu imagini – observă orice schimbare, poate anticipa evenimentele sau ilustrațiile; începe să recunoască faptul că un cuvânt tipărit are înțeles și asociază o imagine cu un cuvânt – aspect important în intervenția bazată pe simbolurile Widgit; recunoaște 10-15 cuvinte familiare în context.

În graficul reprezentat în figura nr.1 următor este prezentat nivelul de achiziții după intervenția psihopedagogică cu o durată de 5 luni, care s-a bazat pe prezentarea materialului scris cu ajutorul instrumentului Widgit SymWriter.

Progresele înregistrate de elev sunt prezentate pe scurt în tabelul nr 2, împreună cu câțiva indici de dezvoltare corespunzători nivelului atins.

Figura 1 – Grafic comparativ al rezultatelor

Tabelul 2 – Abilitățile de comunicare însușite în urma programului psihopedagogic

Domeniul	Subdomeniul	Nivelul	Abilități de comunicare însușite în urma intervenției psihopedagogice
COMUNICARE	Interacțiuni	3	Participă ca vorbitor și receptor la sarcinile de grup Oferă replica într-o conversație chiar dacă nu stabilește contactul vizual Contribuie la conversație în timp ce desfășoară rutine acasă sau la școală.
	Limbaj receptiv	3	Răspunde la o gamă largă de întrebări, incluzând și aspecte din afara contextului. Înțelege o gamă largă de propoziții complexe, incluzând sensuri conexe sau mai puțin evidente.
	Limbaj expresiv	3	Utilizează comenzi verbale cu trei elemente; folosește forma de plural, pronumele personal și adverbe. Alcătuiește structuri verbale care conțin evenimente la trecut – chiar dacă le indică doar prin adverb (ieri) nu și prin forma corectă a verbului. Uneori alcătuiește enunțuri cu 4 sau mai multe elemente structurale.
	Claritatea limbajului	4	Rostește cuvinte cu elemente sonore complexe. Vorbirea lui este inteligibilă persoanelor familiare în cadrul discuțiilor comune. Alți copii nu au dificultăți în a-i înțelege vorbire în context.
STRATEGII DE ÎNVĂȚARE	Citirea	2	Presupune/ ghicește semnificația unui cuvânt după litera inițială și îl pronunță (simbolurile vizuale au sprijinit foarte mult această asociere). Spune o poveste urmărind textul și simbolurile cu degetul. Recunoaște literele în cuvinte și citește silabisit legând corect fonemele în silabe. Caută cuvintele cheie în text – sprijinindu-se și de simboluri la început, iar apoi fără ajutorul materialului vizual. Identifică răspunsuri la întrebări pe baza textului și orientându-se după simboluri.

Discuții și concluzii

În urma aplicării programului Widgit în programul de intervenție psihopedagogică s-a constatat un progres în dezvoltarea abilităților de comunicare și de citire ale elevului. Acest rezultat indică o valoare educațională pozitivă și de încredere pentru utilizarea strategiilor de intervenție bazate pe simboluri vizuale la elevii cu dizabilitate de auz și tulburări în sfera comunicării și limbajului.

Bibliografie

- Abbott, C. (2000). Symbols Now, Widgit, Leamington Spa.
- Abbott, C.; Lucey, H. (2005). Symbol communication in special schools in England: the current position and some key issues, *British Journal of Special Education*, Vol. 32, No. 4, pp. 196-201.
- Anca, M. (2003). Metode și tehnici de evaluare a copiilor cu CES, Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană.
- Chen, D; DeJaco, J; Maley, V. (1997). Lesson from Project CRAFT: Culturally responsive and family focused training; The Individual in a changing society: The proceedings of the National Conference on Deafblindness, June 6-9 (pp. 146-163); Reno, NV: Hilton Perkins Program in cooperation with the Conrad Hilton Foundation.
- Chetwynd, J. (2008). Communication with symbols: from the web to the internet and beyond, *Journal of Assistive Technologies*, Vol. 2 No. 3, pp. 32-6.
- Coca, M. (2019). Despre SymWriter sau „scrierea cu simboluri” în terapia specifică de compensare a auzului și limbajului; în I. Șerban (coord.) – Strategii educaționale specifice în contextul dizabilității de auz, Cluj-Napoca: editura ASCR; pp. 87-111.
- Coupe O’Kane, J.; Goldbart, J. (1998). *Communication Before Speech*, London, David Fulton Publishers.
- Detheridge, M. and Detheridge, T. (2002). *Literacy Through Symbols: Improving Access for Children and Adults*, 2nd ed., David Fulton Publishers, London.
- Hathazi, A. (2012). Comunicare și intervenție în deficiența multiplă; în A. Hathazi (coord.) – Comunicare în contextual deficienței multiple; Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană; pp. 1-24.
- Light, J. and Drager, L. (2007). “AAC technologies for young children with complex communication needs: state of the science and future research directions”, *Augmentative and Alternative Communication*, Vol. 23 No. 3, pp. 204-16.
- Mavrou, K.; Charalampous, E.; Michaelides, M. (2013). Graphic symbols for all: using symbols in developing the ability of questioning in young children; *Journal of Assistive Technologies*, Vol.7, No.1, pp. 22-33; DOI: 10.1108/17549451311313192
- Pampoulou, E. and Detheridge, C. (2007). The role of symbols in the mainstream to access literacy, *Journal of Assistive Technologies*, Vol. 1 No. 1, pp. 15-21.
- Rowland, C.; Schweigert, P. (2003). Cognitive skills and AAC in G.C. Light; D.R. Beukelman; J. Reichle (Eds.) – Communicative competence for individuals who use AAC: From

research to effective practice; pp 241-275; Baltimore: Brookes.

Rowland, C; Stremell-Campbell, K. (1987). Share and share alike: conventional gestures to emergent language for learners with sensory impairments; *Augmentative and Alternative Communication*, 6/4, pp. 226-234.

Sheehy, K. and Howe, M. (2001). Teaching non-readers with severe learning difficulties to recognize words: the effective use of symbols in a new technique, *Westminster Studies in Education*, Vol. 24 No. 1, pp. 61-71.

Tufar, I. (2015). Sisteme de comunicare alternative și augmentative în A. Roșan, (2015), *Psihopedagogie specială. Modele de evaluare și intervenție*, Iași: Editura Polirom, pp.457- 474

Widgit Guide to Good Symbol Content (2018) – Best Practice Guide to Symbols, Widgit Software 2002 - 2018, Leamington Spa, UK; Widgit Symbols © Widgit Software 2002-2020; www.widgit.com

Wilkinson, K.M.; Jagaroo, V. (2004). Contributions of principles of visual cognitive science to AAC system display design; *Augmentative and Alternative Communication*; 20, pp. 123-136.

¹. Asist. univ. dr.; Departamentul de Psihopedagogie Specială; Fac. de Psihologie și Științe ale Educației, Univ. Babeș-Bolyai;
E-mail: ioana.serban@ubbcluj.ro

². Conf. univ. dr.; Departamentul de Psihopedagogie Specială; Fac. de Psihologie și Științe ale Educației, Univ. Babeș-Bolyai;
E-mail: andrea.hathazi@ubbcluj.ro